

Явтушенко Д. А.,
*аспірант кафедри цивільного, трудового та господарського права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РОЗУМІННЯ КАТЕГОРІЇ ЕЛЕКТРОННІ ПОСЛУГИ В СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

ADMINISTRATIVE AND LEGAL UNDERSTANDING OF THE CATEGORY OF ELECTRONIC SERVICES IN THE FIELD OF SOCIAL PROTECTION OF THE POPULATION

У статті з'ясовується природа електронних послуг у сфері соціального захисту населення. Автор аналізує терміни «соціальний захист», «соціальне забезпечення», «адміністративні послуги», «публічні послуги» та «електронні послуги» та їх співвідношення. На основі основних характеристик цих термінів зроблено спробу дати авторське визначення електронних послуг у сфері соціального захисту населення. Характерними рисами надання електронних послуг у сфері соціального захисту населення є те, що вони (i) вони надаються уповноваженими адміністративними органами за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема через «діалогові» відносини; (ii) конкретне коло споживачів послуг чітко визначено нормативними актами держави, бажано на законодавчому рівні; (iii) виходячи із сутності поняття «соціальний захист», споживачами електронних послуг у цій сфері можуть бути лише споживачами електронних послуг у цій сфері можуть бути лише фізичні особи; що особливий правовий статус таких осіб регулюється Конституцією України.

Встановлено, що однією з особливостей електронних послуг у сфері соціального захисту населення є специфічні умови, за яких фізична особа має право на отримання послуг у цій сфері. Електронні послуги у сфері соціального захисту населення надаються у разі настання визначених законодавством соціальних ризикових подій, наприклад, при досягненні особою певного віку непрацездатності або набуття статусу особи з інвалідністю. Другою особливістю електронних послуг у сфері соціального захисту громадян є їхня превентивна спрямованість. Ця превентивна спрямованість передбачає недопущення переривання нормальної життєдіяльності громадян та порушення їхніх прав у разі настання соціальних ризиків.

Ключові слова: електронні послуги в сфері соціального захисту, соціальний захист, охорона, соціальне забезпечення, послуга.

The article clarifies the nature of electronic services in the field of social protection of the population. The author analyzes the terms "social protection", "social security", "administrative services", "public services" and "electronic services" and their relationship. Based on the main characteristics of these terms, an attempt was made to give an author's definition of electronic services in the field of social protection of the population. The characteristic features of the provision of electronic services in the field of social protection of the population are that they (i) are provided by authorized administrative bodies with the help of information and communication technologies, in particular through "dialogical" relations; (ii) the specific range of service users is clearly defined by state regulations, preferably at the legislative level; (iii) based on the essence of the concept of "social protection", consumers of electronic services in this area can only be consumers of electronic services in this area can only be natural persons; that the special legal status of such persons is regulated by the Constitution of Ukraine.

It has been established that one of the features of electronic services in the field of social protection of the population is the specific conditions under which an individual has the right to receive services in this field. Electronic services in the field of social protection of the population are provided in the event of the occurrence of social risk events defined by legislation, for example, when a person reaches a certain age of incapacity for work or acquires the status of a person with a disability. The second feature of electronic services in the field of social protection of citizens is their preventive orientation. This preventive orientation involves preventing the interruption of the normal life activities of citizens and the violation of their rights in the event of social risks.

Key words: electronic services in the field of social protection, social protection, protection, social security, service.

Проголосивши на конституційному рівні державу соціальною (стаття 1 Конституції України), законодавець визначив соціальну спрямованість державної політики та наголо-

сив на важливості людини, її гідності і честі як найвищої соціальної цінності (стаття 3 Конституції України) [1].

Одним з найбільш вдалих визначень терміну «соціальний» є визначення професора Євгена Легези, згідно з яким серед ознак поняття підкреслюється, що воно стосується суспільного та характеризує спільну, взаємну відповідальність громадянського життя [3, с. 284].

Науковці та дослідники, які намагаються дати визначення поняттю «соціальне забезпечення», визначають цей термін наступним чином:

1. Види і форми матеріальної допомоги (надається особам, які не мають достатніх засобів до існування через незалежні від них обставини життя, із спеціально створених для цього фондів, на умовах, встановлених законом або договором [6, с. 25]).

2. Державна організаційно-правова діяльність (надання послуг, матеріального забезпечення та соціального обслуговування, а також медичної допомоги за рахунок спеціально створених фінансових ресурсів особам, які зазнали соціальних ризиків і внаслідок цього втратили здоров'я та/або засоби до існування та більше не здатні матеріально забезпечувати себе і своїх утриманців [8, с. 37–39]);

3. Комплекс заходів (сукупність соціально-економічних заходів, спрямованих на допомогу матерям, дітям, людям похилого віку та особам з інвалідністю, з акцентом на медичну допомогу та лікування як один з ключових інструментів профілактики та реабілітації [4, с. 30–34]);

4. Матеріальне забезпечення та обслуговування громадян (матеріальне забезпечення та обслуговування громадян, які їх потребують, надаються безоплатно, тобто на рівних або пільгових умовах, якщо це передбачено законом, за рахунок коштів соціального страхування та за рахунок виплат з державного і місцевих бюджетів [9, с. 10]);

5. Правові форми матеріального забезпечення (за віком, у разі втрати працездатності, по інвалідності, у зв'язку з хворобою, у разі втрати годувальника та за інших умов, встановлених законом [7, с. 14]).

6. Розподіл матеріальних благ (в обмін на працю, метою якої є задоволення життєво важливих особистих фізичних, соціальних чи інте-

лектуальних потреб усіх членів суспільства з метою охорони здоров'я, а також у випадках і на умовах, передбачених спеціально створеними в суспільстві соціальними нормами, у тому числі правовими) (тобто нормальне відтворення робочої сили за рахунок коштів [10, с. 22]).

7. Сукупність суспільних відносин (відносини між громадянами, з одного боку, та, з іншого боку, органами державної влади, органами місцевого самоврядування та організаціями, що здійснюють пенсійне, медичне та інші види забезпечення громадян за рахунок спеціальних фондів і бюджетів, які передбачають виникнення життєвих обставин, пов'язаних із втратою або зменшенням доходів, малозабезпеченістю та бідністю [5, с. 58]).

Визначаючи права людини, Конституція передбачає право громадян України на соціальний захист і пояснює, що це право включає право на його забезпечення у випадках, передбачених законом (стаття 46 Конституції України) [1].

На законодавчому рівні термін «соціальний захист» використовується для визначення конкретних випадків соціального ризику. Наприклад, Закон України від 20 грудня 1991 року «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» визначає поняття «соціальний захист військовослужбовців» як «реалізацію конституційних прав і свобод військовослужбовців з метою підтримання їх соціальної стабільності з урахуванням соціального статусу, особливостей проходження військової служби та задоволення матеріальних і духовних потреб». Він визначає його як «діяльність (функцію) держави, спрямовану на створення системи соціальних і правових гарантій, що забезпечує виконання військовослужбовцями своїх обов'язків». Крім того, це право на забезпечення військовослужбовців у разі настання незалежних від них обставин, а саме: повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом (ст. 1) [11].

Закон України від 20 грудня 1991 року «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» визначає соціальний захист осіб з інвалідністю як «складову діяльності

держави у сфері гарантування реалізації особами з інвалідністю прав і можливостей нарівні з іншими громадянами, що включає пенсійне забезпечення, державну допомогу, інші види виплат, пільг, соціальних послуги, соціальні послуги, реабілітаційні заходи, що полягають у матеріальній підтримці шляхом надання стороннього догляду або призначення опікуна (піклувальника)» (стаття 4) [12].

Таким чином, аналіз українського законодавства показує, що законодавець здебільшого визначає термін «соціальний захист» як діяльність держави, одну з її функцій.

Правові теорії щодо теоретико-методологічного визначення поняття «соціальний захист» є різноманітними. Зокрема, цей термін визначається наступним чином: а) діяльність держави (а також органів місцевого самоврядування, громадських організацій і підприємств), спрямована на створення сприятливих умов навколишнього середовища, надання допомоги сім'ям, охорону дитинства і материнства, здоров'я і праці населення, професійну підготовку населення, забезпечення зайнятості населення, регулювання доходів населення, забезпечення населення житлом тощо. Іншими словами, соціальний захист визначається практичною діяльністю держави щодо реалізації основних напрямів соціальної політики, визначених державою [14, с. 5]. Це також організаційно-правова діяльність держави, спрямована на надання матеріальної допомоги громадянам у разі настання визначених законом соціальних ризиків [15, с. 93–94]; б) «соціальні зобов'язання, що здійснюються державою з метою утримання певних категорій громадян за рахунок суспільства спеціальними засобами в особливих випадках» [17, с. 81]; система законодавчих, економічних, соціальних та соціально-психологічних гарантій (класифікуються відповідно до працездатності та вразливості категорій громадян, які потребують захисту). Таким чином, такі гарантії забезпечують працездатним громадянам рівні умови для поліпшення свого добробуту, але за рахунок їхнього особистого трудового внеску. (Це також передбачає пільги для непрацездатних осіб та вразливих категорій суспільства, наприклад, дітей, освіченої молоді та осіб з інвалідністю, такі як доступ до державних споживчих фон-

дів, пряма матеріальна підтримка та податкові пільги [16, с. 70–71]); – функції держави (державна надає матеріальну підтримку всім особам з інвалідністю [13, с. 4]).

Для того, щоб найкраще визначити термін «соціальний захист», необхідно з'ясувати сутність цього поняття та його основні ознаки.

По-перше, правова реалізація соціального захисту відбувається через певний комплекс дій. Виходячи з тлумачення поняття «захист» у контексті досліджуваної категорії, це дія у значенні охорони, оборони [18, с. 379]. Тому, визначаючи термін «соціальний захист», недоцільно визначати його як систему гарантій [16, с. 70–71] чи соціальний обов'язок [17, с. 379], принципи, методи, економічні, соціальні та правові інструменти, встановлені державою, системи соціальних гарантій [19, с. 7, 12] тощо. З огляду на вищезазначене, ми погоджуємося із законодавчим підходом до методологічного визначення терміну «соціальний захист» як однієї зі складових діяльності держави. По-друге, визначення об'єкта соціального захисту громадянина. Вважаємо, що за визначенням держави як соціальної, саме держава повинна здійснювати дії, в тому числі діяльність, спрямовану на забезпечення соціального захисту своїх громадян та мешканців. Таку діяльність держава здійснює у встановленому законом порядку шляхом надання відповідних повноважень органам державної влади, органам місцевого самоврядування, бюджетним установам та підприємствам. По-третє, характер діяльності, який полягає у здійсненні комплексу взаємодіючих державно-громадських заходів правового, фінансово-економічного, організаційного та іншого характеру, спрямованих на забезпечення ефективності діяльності органів управління у сфері соціального захисту населення. По-четверте, метою соціального захисту є забезпечення ефективного функціонування суспільства та запобігання порушенням і втручанням у соціальну сферу шляхом, зокрема, створення здоровим громадянам належних умов для задоволення їхніх психо-соціальних та економічних потреб і гарантування громадянам, які потребують соціальної допомоги, життя, не нижчого за прожитковий мінімум.

П'ятою ознакою, що характеризує сутність поняття «соціальний захист», є особливі умови та підстави його здійснення. Особливими умовами застосування норм соціального захисту є настання соціальних ризиків. Перелік випадків, що спричиняють застосування заходів соціального захисту, має бути чітко визначений законом. Прикладами таких соціальних ризиків є втрата роботи, хвороба, старість, інвалідність, стихійні лиха. Підставою для здійснення соціального захисту є волевиявлення особи, яка його потребує. Настання соціального ризику не означає автоматичної реалізації права на соціальний захист. Для того, щоб отримати соціальний захист, особа повинна вирішити, чи бажає вона скористатися цим правом, та офіційно повідомити державу в особі компетентних органів про свій намір скористатися цим правом у порядку, передбаченому законодавством України.

Останньою особливістю є те, що коло осіб, які мають право на соціальний захист, є чітко визначеним. Українське законодавство конкретно відносить до них інвалідів, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування,

та інших осіб. Натомість, особи, які мають право на соціальний захист, не повинні бути визначені вичерпно. Це пов'язано з тим, що соціальний захист має тенденцію змінюватися в процесі розвитку, а конкретні події в суспільстві постійно потребують змін, змін та доповнень. Крім того, ми вважаємо, що положення статті 46 Конституції України про те, що право на соціальний захист мають лише громадяни України, звужує права інших осіб, зокрема біженців та осіб без громадянства, які потребують соціального захисту. Водночас, це положення підкреслює, що лише фізичні особи мають право на соціальний захист.

Висновки. З огляду на ці характеристики, пропонується визначити електронні послуги у сфері соціального захисту як результат діяльності адміністративних органів, який здійснюється уповноваженими суб'єктами за допомогою інформаційно-телекомунікаційних засобів, з особливим відношенням щодо права на створення оптимальних умов життєдіяльності та забезпечення соціально-економічних і духовних потреб, а також реалізації волевиявлення особи у разі настання соціальних ризиків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Leheza, Y., Dorokhina, Y., Shamara, O., Miroshnychenko, S., & Moroz, V. (2021). Citizens 'participation in the fight against criminal offences: political and legal aspects. *Cuestiones Políticas*, 39(69), 212–224. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3969.12>
3. Легеза Є.О. Адміністративні послуги, що надаються міліцією громадської безпеки: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 Дніпропетровськ, 2011. 263 с.
4. Легеза Є. О. Теорія публічних послуг : адміністративно-правова складова. Монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2016. 452 с.
5. Leheza Ye., Filipenko T., Sokolenko O., Darahan V., Kucherenko O. (2020). Ensuring Human Rights in Ukraine: Problematic Issues and Ways of their Solution in the Social and Legal Sphere. *Cuestiones Políticas*. Vol. 37 №° 64 (enero-junio 2020). P. 123–136. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3764.10>
6. Сташків Б. Поняття права соціального забезпечення. *Право України* 2000. № 5. С. 24–26.
7. Leheza, Yevhen. Pisotska, Karina. Dubenko, Oleksandr. Dakhno, Oleksandr. Sotskyi, Artur. 2022. the essence of the principles of ukrainian law in modern jurisprudence. *revista juridica portucalense*, december, 342–363. doi: [https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705\(32\)2022.ic-15](https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705(32)2022.ic-15)
8. Болотіна Н. Б. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять. *Право України*. 2000. № 4. С. 37–39.
9. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України : Посіб. К. «Олан». 2004. 312 с.
10. Куспляк І.С. Електронне урядування як інструмент формування прозорої та відкритої політичної влади: дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Одеса, 2012. 206 с.
11. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991. *Відомості Верховної Ради України*. № 15. Ст. 190.
12. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні : Закон України від 21.03.1991. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 21. Ст. 252.

13. Сирота І. М. Право пенсійного забезпечення в Україні. Курс лекцій. К. Юринком Інтер. 1998. 288 с.
14. Matviichuk, Anatolii. Shcherbak, Viktor. Sirko, Viktoria. Malieieva, Hanna. Leheza, Yevhen. 2022. Human principles of law as a universal normative framework: Principios humanos del derecho como marco normativo universal. *Cuestiones Políticas*, 40(75), 221–231. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4075.14>
15. Устинов С. О. Співвідношення термінів «соціальний захист» та «соціальне забезпечення» в законодавстві України. *Юридична наука і практика*. 2011. № 2. С. 90–95.
16. Villasmil E. Leheza, Ye. Holovii, L. “Reflections for the interdisciplinary study of the russian federation’s invasion of Ukraine in 2022”. *Cuestiones políticas*, 40(73), (2022). 16–24. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4073.00>
17. Мельник К. Ю. Соціально-правовий захист працівників органів внутрішніх справ (проблеми теорії та практики). Дис. ... канд. юрид. наук. Х. 2003. 202 с.
18. Білодіда І. К. Словник української мови: в 11 тт. Інститут мовознавства. К. Наукова думка. 1970–1980.
19. Князька Л. А. Адміністративно-правове регулювання в галузі соціального захисту населення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. К. 2010. 17 с.